

BAL NAŠ NEGDAŠNJI DAJ NAM DANAS

PREMIJERE

PORTRET

FESTIVALI

RAZGOVOR I

POVJEBOM

OBLJETNICE

AKTUALNOSTI

VOĐA

HISTRIONIS

MEDU

TEORU-

NOVI PRILJEVODI

NOVE KNJIGE

DRAME

Gotovo sa sigurnošću možemo reći da su balovi, plesovi, svečani dočeci i slične *soirees* – održavane od početka 18. st. u palačama zagrebačkoga Gornjega grada, a poslije i u samoj zgradi Kazališta – tijekom 19. stoljeća postale tradicija zagrebačkoga društvenog života i što je posebice zanimljivo, suvereni dio programa ondašnje kazališne kuće bez stalnog ansambla, vodstva i ustroja.¹ Čini se da je današnji HNK, izmoren neučinkovitim menadžmentom i ispraznim umjetničkim kvazirepertoarom, bliži takvom modelu (malo)građanskog pogleda na kulturu više nego ikad u posljednjih stotinjak godina. Jedan od dežurnih kolumnista s naše medijske scene napisat će: *Na austrougarskoj razini napokon nismo više kočijaši; unaprijedili smo se u prvorazredne konzumente i ceremonijalne meštre kiča.*²

Jer, nakon famoznog i po svim medijima opjevanog Opernbala koji se održao u HNK-u prije nešto više od tri mjeseca, kreatori te priredbe oduševljeno najavljuju idući, koji će, naravno, već tada biti tradicionalan! Pritom od "marketinškog" zanosa kojim nas zovu da uskočimo ravno u 19. stoljeće zaboravljaju (možda nikad nisu ni znali?!) da je narodna kazališna kuća priređivala takve – današnjim rječnikom rečeno – *eventove* još onda kad nije mogla sastaviti pravi nacionalni repertoar, ograničena austrougarskim okovima svake vrste.³ Dakle, kako stvari danas stoje, preko grla zadužena nacionalna ka-

zališna kuća umjesto najava za premijere koje su već trebale biti čvrsto dogovorene i razrađene u planu za Grad i Ministarstvo, najavljuje se, kao jedino čvrsto mjesto u kalendaru za 2006., Opernbal u veljači! Visokim cijenama usprkos, mjesta je još malo, a svatko kome je dugo čekati do veljače 2006. može se rasplesati na kojem od balova što ih u redovitim razmacima u Zagrebu organiziraju udruge odvjetnika, novinara, diplomatski zbor i različiti dobrotvori! Pritom ne brinite ni najmanje o tome što bi nam na ovu nuvořišovsku balsku pomamu odvratili vizionari hrvatskoga kazališta od prije sto pedeset godina – Demetar, Jelačić, Kukuljević, Drašković, Vukotinović i ostali koji su u želji za kontinuiranim repertoarom na narodnom jeziku, a zbog kroničnog nedostatka novca, glumački i jezično izobraženog ansambla te posve suhe narodne *dramatične* proizvodnje morali pribjegavati i neumjetničkim sadržajima privlačnim agrarnskoj publici. Bilo je sigurno da će im priredbe takve vrste donijeti u vječno suhu kazališnu *pjeneznicu* znatna sredstva za rijetke *dramatične* predstave. Članovi tadašnjih kazališnih odbora – volonteri izabrani među najviđenijim građanima iz cijele Hrvatske kojima je u to doba bilo povjereno upravljanje kazalištem, pribjegavali su različitim producerskim trikovima kako bi namaknuli novac za održavanje zgrade, za plaće malobrojnih zaposlenika i za rijetke predstave. Jedan od najpopularnijih i

Ples u dvorani Narodnog doma, gvaš, 1850.

najsigurnijih načina bili su balovi, tj. redoviti *pljesovi* na koje su gornjogradske dame i gospoda hrlili kao i ovi naši današnji šljivari ne pitajući za cijenu. Časopis Danica – iako se nije resio kao mnogi ovodobni šareni listovi titulom medijskog pokrovitelja takvih događanja – tijekom cijelog svog izlaženja redovito je pratio balska događanja i pikanterije iz damskih soba za odmor, garderoba i s plesnog podija. Od 1. studenoga pa do 30. travnja 1862., primjerice, za organizaciju balova potrošeno je čak 1630 forinti, otprilike ista svota utrošena je u istom razdoblju za prijevode, tekstove *ulogah*, garderobu i pokućstvo zajedno! No, prihod od balova bio je impozantnih 2765 forinti!⁴

Tijekom prve polovice 19. st. osnivaju se u Agramu i brojna društva čiji je glavni zadatak organiziranje zabava i svečanosti po privatnim i javnim prostorima grada. Plesao je cijeli Gornji grad,⁵ svi cehovi i društveni slojevi imali su svoje plesove i slične zabave, plemenitaši i građani, čak i najsiromašniji pučani plesali su, i to u po-

pularnoj Pivari u Basaričekovoj 4 (tada Pivarska ulica).⁶ Malo je poznato da su svoj bal imali i glumci! Nakon što je okupio kakav-takav ansambl, Josip Freudenreich, pisac popularnih igrokaza, redatelj i najveća glumačka zvijezda gornjogradske teatra, bio je i organizator i glumačkih balova koji su se šezdesetih i sedamdesetih godina održavali u zgradi Streljane!⁷ Godine 1863. kad je kao impresario preuzeo vođenje teatra, organizirao je i redutne balove u zgradi Kazališta (najviše ih je bilo u siječnju i veljači 1864. – čak devet!), očito uspješno, jer je zahvaljujući njima uspio inkasirati čak 1312 forinti koje su mu poslužile za pokrivanje “predstavljačkih” troškova.⁸

No, još prije Freudenreichova zlatnog doba balova, a poslije definitivnog odlaska njemačkih glumaca sa zagrebačke pozornice, dugo je tinjala mržnja na sve njemačko pa se na oglasima za ples često ističe kako se neće svirati “tuđi” plesovi, nego će to biti pravi narodni bal! Tako je zbog balova znalo doći i do incidenata i svađa, baš kao što se dogodilo, iz sasvim drugih razloga,

aktualnom pročelniku za kulturu Vladimiru Stojsavljeviću koji je zbog jedne ironične i nesenzibilizirane izjave zaratio s nekim medijima i pojedincima iz HNK-a i Vipneta – suorganizatora spomenutoga “bala nad balovima”. Ali on, za razliku od tadašnjega gradskog načelnika, nije morao dati ostavku! Naime, godine 1862., tijekom bala priređenog u plesnoj dvorani u Opatičkoj 18,⁹ kad je pušten valcer, tadašnji je veliki župan i domoljub Ivan Kukuljević Sakcinski počeo fučkati u znak protesta! Za njega su još bile svježe rane desetljeće dugog apsolutizma i obračuna s njemačkim glumcima koji su Zagreb napustili tek godinu prije. Revoltiran takvim postupkom velikog župana, ađutant tadašnjeg bana Šokčevića – potpukovnik Ludvig pl. Woher – izazvao ga je na dvoboj, što je prouzročilo niz žučnih rasprava koje su došle čak i do Sabora. Na kraju, pod brojnim političkim i inim pritiscima, pale su i ostavke: odstupiti je morao čak i gradski načelnik Vjekoslav Frigan. Što se tiče Sakcinskog, nije poznato je li izišao na dvoboj, ali poznato je da je ubrzo nakon tog incidenta učinio politički salto približivši se Beču, nerijetko provodeći protuhrvatsku politiku.

Sedam godina prije, iskustvo redovitog zalaženja u plesne dvorane pomoglo je Sakcinskom, poznatom po članstvu u Kazališnom odboru, a još više po uvođenju hrvatskoga jezika u Sabor i Kazalište u sastavljanju “društvene igre iz zagrebačkoga života” *Ženit se il ne ženit*.¹⁰

Dvočinka napisana po uzoru na doajena bečke pučke komedije Johanna Nepomuka Nestroya pokušava na satiričan način prikazati blaziranost agramerske gornjogradske kreme. Već sama imena likova govore dovoljno: gospođa “od svieta” Slavoljubička, kicoš Stepihlebić i vlastelin Tvrdinja Sebiradić na jednoj strani predstavnici su besposličarskoga sloja “bez duha i sluha”¹¹ čiji su jedini poslovi spletkarenje, njemčarenje i snobovska prenemaganja svake vrste, dok su na drugoj strani mlade snage u koje sam autor polaže svoju krhku nadu: mladi književnik Miroljubić i njegov prijatelj Iskrenović. Kukuljević se vrlo oštro kroz usta Radoslava Miroljubića koji se *više voli na balovih s jednom ili dvima gospodjama duhovno zabavljati nego li sa stotinama orahe tretii ili praznu slamu mlatiti*¹² obrušuje na zagrebačko “visoko” društvo koje u želji da dostigne nedostižni bečki uzor misli samo na plesove, zabave, ogovaranja, promenade i kavane te pretpostavlja novac i brz uspjeh u društvu

iskrenosti i poštenju. Poznato? Idemo dalje! Stepihlebička će predbaciti Miroljubiću odnos prema zaručnici i toplo mu preporučiti kako se ima ponašati u braku: *Ma zato joj nećete uskratiti soiree kod prijateljica ili u dvorani, vizite varoške, a kadikad ladanjske, šetnje po promenadah, po biskupovoj bašči, Jurjavesi a u fašniku balove gjevod oni bili, maskerade, teatre i u obće zabave kao što ih imamo i trebamo*.¹³

Ipak, austrougarski nastrojene snobove nije se moglo preodgojiti po novim pravilima preko noći – unatoč jakim umjetničkim i edukativnim nastojanjima Sakcinskog, Demetra, Vukotinića i ostalih odbornika, koji su ponekad precjenjivali umjetničke snage u kazalištu namećući im neizvediv repertoar koji nije bio po volji ionako malobrojnoj publici. Zato je podilaženje snobovskim kapricima publike moralo ostati još dugi niz godina sastavni dio zagrebačke “kulturne politike”: *plijesovi* su bili na repertoaru ravnopravno s talijanskim operama i njemačkim, rjeđe hrvatskim igrokazima te su u programskoj kolajni sastavljenoj još od opsjenarskih predstava, cirkuskih i akrobatskih priredbi činili financijski bitan udio u kazališnoj blagajni koja se tijekom petog i šestog desetljeća 19. st. nerijetko potpuno ispražnjavala bacajući često Upravljujući odbor u očaj.

Plesna (redutna) dvorana koja se nalazila na katu Cragnolinijevе zgrade na Markovu trgu (danas se u toj dvorani održavaju sjednice Skupštine grada) bila je često bogato urešena te ispunjenija krinolinama, svečanim surkama i uniformama nego dosadni njemački igrokazi koji su do povijesnog 24. 11. 1860. činili okosnicu slabašnog repertoara. Bilo je, naravno, i slučajeva kad su troškovi nadilazili dobitak (21. kolovoza 1852., primjerice, za čak 45 forinti)¹⁴ te je kazališna blagajna još više patila. Nije ni čudo, često su se morali nanovo bojati zidovi dvorane, dame su tražile opremljene sobe za odmor i opravu!¹⁵ Balovi i slične priredbe bili su privlačni i lokalnim ugostiteljima – za pokladni bal 1853. izbila je velika svađa između dvojice zagrebačkih slastičara oko dozvole za prodaju njihovih slastica. Morao je zasjedati i Odbor te odlučiti koji od dvojice ponuđača spravlja bolje kolače!¹⁶

U siječnju 1863. Zemaljska vlada odobrava projekt popravka kazališne zgrade i potpisuje ugovor u visini od 8000 forinti s poznatim zagrebačkim graditeljem Ivanom

Jambrišakom pa se zajedno s krovom, stubama i prilazom popravlja i *plesovna dvorana, kao i uzlazne s time u savezu stojeće stube*. Zanimljivost je još veća kad joj se pridoda podatak da su parketi za plesnu dvoranu dobavljeni u Grazu, a iz istog je grada doveden i stolar Joseph Grillvitzer da ih postavi jer je jeftiniji od zagrebačkih stolara!!¹⁷

Osim balova, u toj zgradi, koju je 1834. podigao veletrgovac Kristofor Stanković, obilježavali su se važni datumi društvenog i političkog života, dočekivali velemoćnici, slavili rođendani i započinjali veliki društveni pokreti – u rujnu 1854., primjerice Upravljujući odbor predložio je da se u povodu imendana njegova veličanstva cara i kralja Franje Josipa dade predstava *Dochter des Regiments* te da se *svečano rasvjetli izvanjsko pozorište kazališno*.¹⁸ Primadona je imala čast jedina za tu prigodu dobiti novu opravu.

Dvije godine prije, u lipnju, Odbor dobiva težak, ali sladak zadatak – rujansku organizaciju dočeka carskoga veličanstva i po mišljenju mnogih zaštitnika kazališnog zavoda Franje Josipa te planiranje svečanosti koja se ima održati tom prigodom. Uz početni entuzijazam, članovi oba odbora (upravljajućeg i artističnog) našli su se ubrzo na mukama: koja bi drama bila prikladna i *koje bi osobe za igru tom prilikom bile upotrebite*.¹⁹ U početku su htjeli prikazati igrokaz *Bela* na hrvatskom jeziku u izvođenju amatera jer, kako se zna, u to doba Zagrepčani su voljeli amaterski predstavljati – profesionalno, bila je sramota! No, zbog kratkoće roka ubrzo odustaju od toga i sastavljaju program koji se sastoji od svečane carske pjesme, posebnog prologa koji je napisao Petar Preradović i izvedbe jedne opere²⁰ (još ne znaju koje). Troškove će, podrazumijevali su, platiti Visoka banska vlada i nešto gradska općina, no dio troška vukao se godinama u prilično nepovoljnom sporu za teatar!²¹

Carev doček iznosio je za tadašnje prilike visokih 3300 forinti, što je bio iznos koji je dobrano nadilazio godišnji prihod kazališta, ali se mora priznati Odbornicima da su iskoristili priliku i angažirajući gotovo sve gradske meštore uspjeli u kratkom roku kako-tako urediti *iznutra i izvana* trošnu i tehnički gotovo posve neopremljenu zgradu.

Čini se da je operni poduzetnik Ullisse Brambilla, čija je trupa godinama boravila u Zagrebu, bio zadovo-

ljan ponuđenim honorarom (500 forinti), ubrzo je svoj dolazak iz Milana pa se navrat-nanos za cara počela organizirati izvedba hrvatske opere *Ljubav i zloba*. Bila je to prigoda za siromašnog Lisinskog da zaradi, uz svečanu pjesmu, još 80 forinti za raspisivanje nota za zbor i soliste!

Već na prvom sastanku uviđaju da su prostorije Kazališta odveć skromne za njegovo veličanstvo pa *bude odlučeno* proširiti središnju ložu, tapecirati je i dekorirati (carski barjak crveno-bijeli s lijeve strane) i bolje osvijetliti,²² usto od ulaza u zgradu do lože treba prostrti zeleni tepih. Angažiran je i slikar iz Graza za zidne slikarije, popravljene su strehe i drvenarija, a cijela zgrada obojana je sivom bojom, čak i kapci na prozorima.²³

Na dan careve ženidbe prelijepom bavarkom Sissy (23. 4. 1853.) njihovu je sreću htio uveličati i hrvatski kazališni dom – *naredjeno* je da se *kazalište rasvjetli velelepno, te da se tom prigodom izvedu Puritanci, najuspjelija opera sezone a i odgovara smislu svetkovine, te da se otpjeva pjesma cesarska te da se uresi zgrada pozorišta slikami njegovog veličanstva i prejasne mu zaručnice*.²⁴

Ne treba ni napominjati da se već sljedeće godine obilježilo rođenje djeteta carskih veličanstava svečanom predstavom po izboru Demetra i Kukuljevića, a njihov zajednički posjet Zagrebu 1869. bio je prilika da se Zagreb iskupi za fijasko iz 1852. Sve je bilo svečanije, bogatije i vedrije – zajedništvo učvršćeno, a bal nezapamćen!

Veličanstvu je sigurno laskala spektakularna svečanost u Kazalištu, a kažu da je i Elizabeta zbog svoje jednostavnosti i srdačnosti doživjela još veće ovacije. Organizatori, pak, mogli su odahnuti – car je konačno svoj na svome, a oni nisu nikad bili bliži svom bečkom uzoru.

A danas? Novoj hrvatskoj buržoaziji važno je pokazati se na skupom plesnom podiju i pritom afektirati o kontinuitetu balskih tradicija koje su prekinula neka mračna vremena i koja su, *um Gottes Willen*, već desetljeće iza nas. Sada oni mogu plesati poput kreme u New Yorku i Dubaiju pa kad šušnu nekoliko tisuća kuna za mjesto u loži s voljenim sponzorom nevažno im je da se pritom najveće zadovoljstvo ogleda na licu izvjesne Elizabeth Gürtel, vlasnice licencije bečkoga Opernbala, a usput i hotela Sacher, u nekad i voljenoj i omraženoj, ali ipak zajedničkoj nam metropoli.

LITERATURA

ACTA THEATRALIA, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

Dr. Nikola Batušić: *Od Demetra do Šenoe*, Nakladni Zavod MH, Zagreb, 1976.

Dr. Nikola Batušić: *Pučki igrokazi XIX stoljeća*, predgovor izdanju Pet stoljeća hrvatske književnosti.

Branka Breyer, *Das deutsche Theater in Zagreb*, Zagreb, 1938.

Antonija Kassowitz-Cvijić, *Prve javne pozornice u Zagrebu*, Kolo, MH, 1933.

Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad – nekad i danas*, ŠK, Zagreb, 1986.

PREMIJERE
PORTRETI
FESTIVALI
Lelja Dobronić, *Palača Narodni dom ili Dvorana*, Zagreb, *Opatička ulica 18.*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 49., Zagreb, 1983.

RAZGOVOR I
POVODOM
Ivan Kampuš, Igor Karaman, *Tisućljetni Zagreb*, ŠK, Zagreb, 1994.

OBLJETNICE
Dr. Boris Senker, *Sjene i odjeci*, Znanje, Zagreb, 1984.

AKTUALNOSTI

VOK

HISTORIJS

MEDIJ

TEORIJA

NOVI PREJEVODI

NOVE KNJIGE

DRAME

¹ Prve javne plesove u Zagrebu je organizirao Johann Weillhammer, vođa jedne glumačko-plesne trupe koja je trbuhom za kruhom došla u naš grad osamdesetih godina 18. stoljeća. Ubrzo po dolasku organizira u palači Vojković svečane plesove koji postaju senzacija i glavna zabava gornjogradske kreme, a to i ostaju dugo nakon Weillhammerova odlaska iz grada, posebice kad palača prelazi u vlasništvo obitelji Oršić (1806. – 1847.) pa Kulmer (1847. – 1870.) i konačno Rauch (1871. – 1931.). Danas je u njoj Hrvatski povijesni muzej.

² Nacional, 3. 2. 2005.

³ Balovi su priređivani prije prelaska kazališta na Markov trg 1834. g. U staroj zgradi Amadeova teatra u tadašnjoj Kazališnoj ulici (kasnije Demetrova) našlo se mjesta i za plesnu dvoranu na prvom katu.

⁴ Izvješće računa Namjesničkom vijeću Vlade, Acta Theatralia, VII kutija, god. 1862. Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

⁵ Plesne dvorane imale su u svojim palačama brojne plemenaške kuće na Gornjem gradu: grofovi Jelačići, Draškovići, Keglević, Sermage, Hellenbach, Kulmer, Vraniczany-Dobrinović i Buratti (palača Dverce). I nekim bogatim građanima neplemićima svjedočilo se u svojim kućama imati dvorane za ples ukrašene ogledalima i slikarijama. Najljepša od njih zasigurno je bila na prvom katu palače obitelji Frigan, na uglu Opatičke i Demetrove ulice. Danas Arhiv Grada Zagreba

⁶ U drugoj polovici 18. st. toj su se pivnici davale i neke komedije i igre. Zna se da je neke od njih izvodio komičar Unger iz Graza, a već 1790. dozvolu za plesove tražili su Augustin Schnepf i Josip Mohović koji su i ranije uveseljavali građanstvo glazbom.

⁷ Danas kino "Tuškanac". Zgrada je izgrađena 1808. na imanju obitelji Oršić. Tamo su se održavale različite priredbe, plesovi i balovi.

⁸ Acta Theatralia, VII kutija, spis 18720. HDA.

⁹ Danas je to dvorana Zavoda za teatrologiju i književnost HAZU. Kuću je 1838. podigao grof Karlo Drašković, a već 1846. prodao ju je ilircima za njihov Narodni dom, Muzej, Čitaonicu, Kasino i Gospodarsko društvo i to za "malu cenu od 28 000 For". Dom je odmah dobio ime "Dvorana" po najvećoj prostoriji u kojoj su se održavala različita okupljanja pa tako i svečani plesovi. Dvoranu je adaptirao Aleksandar Brdarić, protezala se od zapadnog do istočnog pročelja u južnom dijelu palače, imala je galerije s ogradama od kovana željeza, bijele drvene stupove s pozlatom i ornamentiranim kapitelima i kasetirani strop s tadašnjim modernim uzorcima – visećim žirovima i artičokama. Godine 1875. pregrađena je, pa otad postoji samo njezina polovica. Otvorenje Narodnog doma bilo je 1847. te je na plesu organiziranom tom prigodom prisustvovalo 550 lju-

di! Slika te popularne palače našla se i na igračim kartama koje je izradio Josip Bäck, koje su po njoj i dobile ime "Dvorane zagrebačke karte".

¹⁰ Dramolet nije nikada tiskan, rukopis je u Arhivu HAZU, sign. XV 23/C II 6, a dva prijepisa s podjelom uloga, ali bez navedenog autora nalaze se u Zavodu za teatrologiju HAZU, inv. Broj 74.

¹¹ I. čin, 1. prizor.

¹² I. čin, 3. prizor.

¹³ I. čin, 5. prizor. Zanimljivo replicira Mirosljubić – u njega nema nimalo svijesti o ženinoj mogućoj samostalnosti u kretanju ili ne daj Bože odlučivanju. Sakcinski je pravi tradicionalni muž kojem je svaka ženska samostalnost teški grijeh. Njegov junak će kao iz topa: *Uskratiti? To nedaj bože! Ona će moći svako mjesto posjetiti i svuda se zabavljati gdje bude htjela i mogla ali samo zajedno samnom, razumiete li me milostiva gospodjo, samo zajedno jer se poštenoj i dobro odgojenoj gospodji nimalo ne pristoji da hoda po zabavah ili po javnih miestah sama ili s prijateljicama, dočim joj muž i dieca po drugih mjestih zabave tražiti moraju, koje su im često i radi zdravlja nuždne.* (I. čin, 5. prizor)

¹⁴ Zapisnik Upravljujućeg odbora od 23. kolovoza 1852., Acta Theatralia, HDA.

¹⁵ Za razliku od tadašnje, današnja "elita" očito nije spremna za sudjelovanje na balovima austrijske provenijencije: novinar Globusa T. Čadež obrušio se tim povodom u svom tekstu na posjetitelje bala. Kaže: "Prošlo je, očito, dovoljno mnogo vremena od raspada Austro-Ugarske Monarhije da Hrvati zaborave plesati valcer. Štoviše, više nemaju ni što odjenuti za bal: gotovo raritetni bili su uzvanici u klasičnom fraku, malo je bilo onih u smokingu, nisu bili rijetki oni bez kravate, a u bifeu je, gdje je za 39 tisuća kuna neto nastupila Nina Badrić s bendom, ordinirao i jedan neobrijani momak u trenirci." Globus, 4. 2. 2005.

¹⁶ Zapisnik Upravljujućeg odbora kazališta od 19. veljače 1854. HDA.

¹⁷ Acta Theatralia, VII kutija, spisi 12827 (1862. g.), 1228, 12398, 12859, 18851 (1863. g.) HDA.

¹⁸ Zapisnik Upravljujućeg odbora kazališta od 30. rujna 1854., Acta Theatralia, HDA.

¹⁹ Zapisnik mješovitog odbora od 18. lipnja 1852., ibid.

²⁰ Već u mjesecu kolovozu ponudio je Odboru svoju uvertiru na otkup Vatroslav Lisinski, a koju je, očito brzopotezno, komponirao posebno za cara te dobio za tadašnje kazališne prilike priličnih 50 forinti honorara.

²¹ Još 1855. vodi se prepiska između kazališnog ravnateljstva i carsko-kraljevskog računovodstva u vezi podmirivanja svih troškova za doček cara tri godine ranije.

²² Sve do 1864. kazalište nije imalo sredstava za uvođenje

plina te su unatoč gotovo nikakvoj protupožarnoj zaštiti jedinu rasvjetu pružale voštanice i uljanice. Za tu priliku zamoljene su gradske ustanove i pojedinci da posude svoje lustere tj. – viseće svijećnjake! Za pozlatu velikog svijećnjaka u svečanoj loži i urešavanje iste angažiran je zlatar Karl Haman! Inače, još 1854. poduzeće Schmidt i comp. dalo je ponudu za osvjetljavanje kazališta iznutra i izvana plinom i za to tražilo samo 18 forinti po *predstavljanju*. Ponuda je odbijena kao skupa.

²³ Poznato je da je car bio izuzetno nezadovoljan boravkom u Zagrebu. No, ne možemo to pripisati organizatorima dočeka i svečanosti u Kazalištu, već vjerojatno odnosima unutar Monarhije koji nisu išli na ruku Hrvatima i banu Jelačiću koji u to vrijeme više nije bio u carevoj milosti. Ali, ni tada mladi vladar nije bio omiljen u puku – zvuci oduševljenja nisu se mogli čuti na ulicama grada čiji je sirotinjski zapušten izgled zapravo zgrozio cara. Zvuci antidinastičkog i separatističkog sadržaja bili su glasniji i to je jedan od razloga potpunog i definitivnog careva hlađenja od Jelačića.

²⁴ Zapisnik Upravljujućeg odbora kazališta od 19. 4. 1853., Acta Theatralia, HDA.